

POŁAMAĆ (100) *vb pf*

-am- (96), -am- (4).

o oraz drugie a jasne; w *inf* -łam- (14), -łam- (2); -łam- *Calag*; -łam- : -łam- *RejPos* (1:1); w *imp* -łam(-); w pozostałych formach -łam- (66), -łam- (1) *RejPs*.

inf połamać (18). ◇ *fut* 1 *sg* połamie (4). ◇ 2 *sg* połamiesz (1). ◇ 3 *sg* połamie (9). ◇ 2 *pl* połamiecie (2). ◇ 3 *pl* połamie (4). ◇ *praet* 2 *sg m* -ś połamiał (2). ◇ 3 *sg m* połamiał (21). *f* połamała (2). ◇ 2 *pl m pers* -ście połamali (1). ◇ 3 *pl m pers* połamali (14). ◇ *plusq* 3 *pl m pers* połamali byli (1). ◇ *imp* 2 *sg* połam (3); -m (2), -(m) (1). ◇ 2 *pl* połamcie (2); -m (1), -(m)- (1). ◇ *con* [1 *sg m* bym połamiał.] ◇ 3 *sg m* by połamiał (2). ◇ 3 *pl m pers* by połamali (2). ◇ *impers praet* połamano (2). ◇ *con* by połamano (2). ◇ *part praet act* połamawszy (8).

Sł stp notuje, *Cn brak*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Podzielić na części przy użyciu siły; *confringere, destruere, frangere Vulg, PolAnt; rumpere HistAl; concidere, conterere, deicere PolAnt; comminuere, refringere Mącz; avellere Calag* [w tym: kogo (*Przen*) (2), *co* (77)] (84) :

a. Złamać, przełamać, rozkruszyć na kawałki (42) : wszystko z niego [kościół] wybrano i kraty połamano *Diar* 58; y połame Pán Cedry Libañłkie. *Leop Ps* 28/5; wnet Pan Bog gromy przepuścił wielkie y grady z łykaniem/ ták iż wżytko potłukł co ná polu było y trawę/ y drzewo połamał. *BielKron* 29v, 438v; *BudBib Ps* 28/5; on zołobná káždą ftrzałę wymuiąc/ łatwie wżytki połamał. *Phil* B2.

połamać o kogo (1): Tákże iego [*Pawła Jasińskiego*] dzielnością Niemcy łzyk zmiełzáli/ A náłzy drzewcá fwoie o nich połamáli *StryjKron* 642.

W połączeniu szeregowym (1): Włfytki wyełkye drzewá głos Páńłki wywroci/ A frodze połamye y w niwecz obroci. *LubPs* G4v.

Zwrot: »połamać łańcuchy, żelaza« [*szyk zmienny*] (1;1): *MurzHist* K4; Rychłó potym obaczył Vrzędnik onego miáltá/ [...] iż moi towarzysze znowili fie wćiec połamawży ná łobie żelázá *BielKron* 458v.

Przen (13) : Już teraz [łozdia, tj. *Hieronim Łaski*] marnie na suszy została I wszelkie żagle swoje połamała, Gdy tak śmierć chciała. *RejŁas w.* 31; Gdzie przyrodzenie hánowania z goła Nie ma/ woz łtłucze y połame koła. *RejZwierc* 223v.

Zwoty: »połamać jarzmo (a. związki jarzma), pęta« = *confringere iugum Vulg; conterere vincula PolAnt* (2:1): Thák połame iarzmo Nábuchodonorá Krolá Bábilońłkiego po dwu lath/ z łzyie włłech narodow *Leop Ier* 28/10[11]; á dowiedzá fię iżem ia ielt Pan/ gdy połame związki iarzmá ich *BibRadz Ez* 34/21; Nie pomnieli/ iáko pan dziwnie ie wybáwił/ Y połamawży pętá ná fwobodzie łtáwił. *KochPs* 117.

[»wzięciem połamać« = *uwięzić*: *dimitte eos, qui confracti sunt, liberos/ y the wýpvłzcz ktorełz wyezieným połamał/ na fwobodnołzcz TomZbrudzPeryk Is* 58/6.]

Szereg: »połamać i popsować« (1): gdyż iuż [*heretycy*] połamáli y do gruntu popłowáli wżytki piłmá kthore nam iednego Bogá dotychmiałth wkázwály *SarnUzn* G8v.

a) Zniszczyć siłę wojskową, pokonać (6) : A [Bóg] chcąc nas lepiej wśpokoić poştánowił wśfytki walki ná łwiecie y połamiał wśfytki przyprawy waleczne *RejPs* 69v; Thámci [w Syjonie] połamiał [Bóg] łtrzały y łuk/ tarcz y miecz y walkę/ Selá. *BibRadz Ps* 75/4; *BielKron* 92v; *BudBib Ps* 45/9[10].

Zwrot: »połamać zbroję« = *zniszczyć uzbrojenie* (2): *LubPs* M4; Iuż ono márne kłiążę łwátá [!] thego [tj. szatan] [...] / muśi biedác/ nárzekác/ á vciekác/ gdy iuż mocniejszy [Chrystus] przyźedł/ á połamiał zbroię iego *RejPos* 115.

Szereg: »potrzeć a połamać« (1): Sam Pan potárł łuk y łtrzały á połamiał zbroję *LubPs* M4.

b) O rozwiązywaniu trudnych problemów (1) : A ci ktorzy dowćipu żeláznego doştąpili/ poniewáfz y ośtrego takowym nic zdroźnego ani trudnego nieieśt/ wyiawfzy [!] by się tam przełamác chcieli/ kedyby [!] pierwey wśzyłtko połamać potrzebá/ to ieśt/ wyiawfzyby [!] się nierównych rzeczy kufili. *KwiatKsiqż* L2.

α. O kościach lub częściach ciała: spowodować pęknięcie, złamanie (19) : *OpecŻyw* 152; *Leop Lev* 1/17; Y krzyknął [pan] ná páchołká/ by iey [kani] nogi złomił/ Ten gmerze w pirzu á pan połamń nogi wrzełczy *RejFig Cc3v*; Więc Zydowie [...] prośili Piłatá/ áby goleni ich połamano/ y z krzyżá ie złożono. *LatHar* 736; *WujNT Ioann* 19/31.

połamać komu, czemu (żywotne) (2): *RejFig Cc3v*; A toć połamano nogi. Kości w tobie podruzgano Gdy cię ná krzyżu wiełzano. *MWilKHist* Gv.

Zwrot: »połamać [w kim] kości« [szyk 1:1] (2): A onij przyśfli z rozgniewanijm/ wzrzáwłfy łotry żywé na krzyżu połamali w nich kości/ ij rzucili w dol. *OpecŻyw* 152; *SkarŻyw* 193.

Przen (2) : *LubPs* O3v; Boże zetrzy zęby ich w wściech ich/ trzony lwiąt połam Iehowo. *BudBib Ps* 57/6[7].

αα. Ulec nieszczęśliwemu wypadkowi złamania (8) : Potym wśtąpił [Lucyper] przez promień to ieśt przez łwá piękność/ y vpadł do piełá [!] y połamiał goleni *HistRzym* 93.

Zwroty: »nogi, ręce połamać« (1): Abowiem pátrż z onego wdzięcznego pokoju ktory łwiat piełczczołżkom łwym dawa/ iż iedny powiełżá/ drugie pobijá/ poczwierthuiá drugie/ drudzy teź od gorzałek álbo od inźzego rozmáitego obźárftwá łprołnemi wrzody á rozmáitemi niemocámi pozdycháią/ nogi ręce połamią. *RejZwierc* 132v.

»szyje połamać« = *skręcić kark* [szyk zmienny] (4): Poczęli Gigántes łtáwiác gory ná gorę/ á po nich do niebá wieść obálic bogi z niebem áby łzyie połamali/ á łami tám chcieli rołkazowác. *BielKron* 24, 305, 448v; *StryjKron* 722.

Przen (2) :

Zwroty: »szyje sobie połamać« (1): ná oko widzimy co łye Grekom łtáło/ [...] ktorzy z tych Ołtarzów kácerłkich nowych łzyie łobie połamáli/ y z gruntu vpádli połpołu z Práwy y z Krolmi łwemi. *OrzRozm* G2.

»zęby połamać« = *nie podolać czemuś* (1): Kręćcie/ gryźcie heretycy/ ten dobrze mocną ręká wbity goźdź [tj. wiarę katolicką]/ nie rułzyćie go z mieycá/ y zęby połamiećie. *SkarKaz* 158a.

b. Zniszczyć, zburzyć, zrujnować; demoliri Mącz (11) : *Mącz* 229d; [ludzie pospolici] Táráfy połamáli/ w ktorzych było więźniow pełno *BielKron* 238v; Teź połamiał [Bóg] mogliły/ á wyrábał gáie *BudBib* 4.Reg 23/14; *Calag* 104a.

połamać czym (2): *Leop Prov* 14/1; Ty [Boże] mocą fwą pokrużł śiły ich/ [...] ifz vmyflili zgwałćić mieyfce twe święte/ [...] y rog ołtárzá twego żelázem połámáć. *BudBib Iudith* 9/8.

W przeciwstawieniu: »budować ... połamać« (1): MAdra biała głowá/ buduje dom fwoy: ále fzalona/ y zbudowány rękámi połámie. *Leop Prov* 14/1.

Przen: *Zniszczyć potęgę* (4) : Iezu ktorys do piekła ftepujący y drżwi moczne y piekielne moczy połamał, f(miłuy fie nad nami). *TarDuch* C7; *RejPs* 165; A Pan s práwice twoiey/ połámie czáfu gniewu fwego wfzytki krole. *RejPos* 231, 305v.

c. *Wyłamać, wyważyć, otworzyć przy użyciu siły* (3) : *Claustra revellere*, *Vbieżec zamek*. *Claustra reserare*, vel *refringere* Połámáć. *Mącz* 56b.

Zwrot: »połamać wrota i forty« (1): Ale Sláchtá połamawfzy wrotá y forty w murze/ wefzli gwałtem do miáftá *BielKron* 416v.

Przen (1) :

Zwrot: »wrota połamać« (1): Ia przed tobá poydę/ á (drogi) krzywe wyproftuię/ wrotá miedziáne połamię [*ianuas aereas conteram*]/ á zatwory żelázne fkrufę. *BudBib Is* 45/2.

d. *Rozdrobnić, podzielić na kawałki* (7) : *MurzNT Matth* 14/19; a wźiawfzy ono fiedmioro chlebá gdy vczynił dzięki/ połamał y dał zwolennikom fwoim aby przed nie kładli/ y połóżyli przed ludem. *BibRadz Mar* 8/6; *BudNT Matth* 14/19, 15/36[35]; *WujNT Luc* 9/16, *Act* 27/35.

Zwrot: »połamać na kęsy« (1): Połamiefz iá [*ofiarę z ciasta*] ná kęfy [*Concides eam in frusta*]/ y wftáwifz ná nie oliwy/ że będzie obiátá. *BudBib Lev* 2/6.

e. *Połuc, pogruchotać* (17) : Niech wyznawáią Pánu miłofierdzia iego [...]. Ze ftárł brany miedziáne: á zawory zelázne połamał. *Leop Ps* 106/16, *Os* 10/2; *BibRadz 2.Par* 23/17; Połamáli też Kaldeyczycy fłupy miedziáne ktore były w domu Páńfkim *BibRadz Ier* 52/17; miáfto y rynek chędogo poczał opráwiáć/ połamawfzy pirwfze grube roboty. *BielKron* 102v, 25, 200v; *Mącz* 223b; Nárzekał Optatus Afer Bifkup w Milewitanie ná Donátyfty łotry oto: że połamáli byli kielichy: w ktorych krew Pána Chryftufowá rozdawaná y nofzóná była/ á połamawfzy przedawáli *BiałKat* 326; *BudBib Ex* 34/1; *SkarŻyw* 389.

W połączeniach szeregowych (5): *Leop Deut* 12/3; *BibRadz 4.Reg* 18/4; *BielKron* 44; Przeto ołtarze ich rozwálićie/ á obrázy ich połámiećie/ y gáie ich wyrábaćie. *BudBib Ex* 34/13; którzy [zbójcy] on kléynot [...] połamiá, potłuká, wniwecz obrócá *JanNKar* Cv.

f. *O zbożu: pognieść, podeptać* (4) : yako my szlachathny Mychal Slvszeva przyyechawszy szamowthor na ymyenye (yey) mylonovo szepsy połamał my (gwalthem) sytho moye *ZapWar* 1505 nr 2012; Abowiem ktoby połamał [żyto]/ tedy przepada trzy grzywny winy/ ná czyiey dziedzinie połámie. *UstPraw Dv*; *RejZwierc* 110.

2. *Postąpić wbrew czemuś, przestąpić (zwykle: wiele) [co]* (16) : Kto im [Żydom] tego zákázuie? Iefli rzeká przykazánie Boże dziefięcioro/ wźák ie iuz połamáli. *SarnUzn* H; *GórnrRożm* D2v.

Zwroty: »prawa, ustawy, wolności, dekreta połamać« [*w tym: prawa a wolności itp.*] (3) = *confringere iura*, *evertere leges a. statua*, *perfringere decreta a. leges a. immunitates*, *rescindere decreta*, *rumpere rogationes* *Mącz* [szyk zmienny] (7:3:2:1): Rzekli potym żydowie/ kto z nas ieft w łáfce v Bogá/ áby

zalię ty Rzymiańskie Dekreta połamał. *BielKron* 464; *Mqcz* 135d, 136a, 360c, 372b, 488a; Pátrzayże iáko łobie praw wżytkich máło nie połamáli *RejZwierc* 194v, 45; *PaprUp* G2v; *SkarKazSej* 701a.

»śluby połamać« (2): Tákże y inni wżyścy Doktorowie Graecy y Lácińscy to mieyśce wykłádáię/ potępiáię dzifiefze fektarze/ ktorzy śluby czyśtości Bogu vczynione/ y łami połamáli/ y innym połamać rofkazáli. *WujNT* 730.

»testament połamać« (1): Eripere voluntatem mortuis, [...] Testáment vmárłych połamać/ skáżyć [!]. *Mqcz* 346c.

Szereg: »połamać, (albo) pokazie (a. skazać)« (3): Rumpere rogationes, Połamać álbo pokázić vřtawy/ niechćieć ich trzimać. *Mqcz* 360c, 346c, 488a.

Przen: *Unieważnić* (1) :

Zwrot: »połamać dekreta« (1): iuż przyśzedł zbáwiciel ktory ma połamać ony łtare á dawne dekreta łrogości iego. *RejPos* 274v.

3. [*Spędzić jakiś czas na łamaniu; przen*:

Zwrot: »sobie kęś połamać głowy [nad czym]« = *spędzić jakiś czas na rozwiązywaniu trudnych problemów*: Chcełz podobno bym łobie kęś połamał głowy Ná [!] tą łáciną: Powiedz łátwieyřzemi łłowy. *Potkanie* 5.]

Synonimy: **1.** *poborzyć, podruzgać, podruzgotać, pogruchotać, pokołatać, pokruszyć, poniszczyć, potłuc*; **c.** *podrobić, podzielić, pokruszyć, rozbić*; **e.** *podeptać*; **2.** *przestąpić*.

Formacje współrdzenne cf ŁAMAĆ.

Cf POŁAMAJĄCY, POŁAMANIE, POŁAMANY